

Милка В. Николић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

МЕТОДИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ НАУЧНИХ (КОНФЕРЕНЦИЈСКИХ) ЗБОРНИКА СРПСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ I–IV (2007–2020)²

Предмет разматрања у овом раду јесте методички потенцијал научних чланака објављених у четири конференцијска зборника Центра за српски као страни језик у Београду. Поменуте публикације обележиле су више од једне деценије у развоју методике наставе српског као страног језика. Циљ је да се у зборницима Српски као страни језик у теорији и пракси I–IV (2007, 2011, 2016, 2020) испитају и прикажу методичка (теоријска и практична) питања којима су се аутори бавили, као и да се предоче научни резултати до којих су аутори дошли. Ово разматрање показује ширину доприноса који су публикације нашег корпуса пружиле савременој методици наставе српског као страног језика.

Кључне речи: српски као страни језик, методички потенцијал, настава и учење, наставни садржаји, организација наставе, наставна средства.

1. Увод

Методика наставе српског као страног језика има вишедеценијску традицију, о чему сведоче бројни научни чланци, а у новије време и монографије (в. библиографије: Крајишник 1992–1993; Николић 2020).³ Нови наставни и ваннаставни контексти, који су се појавили крајем 20. и током 21. века, довели су до интензивнијег, ширег и разноврснијег интересовања

¹ milkanik75@gmail.com

² Ово истраживање спроведено је у оквиру научног пројекта *Динамика стурктура савременој српској језика* (број 178014, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години, број 451-03-68/2022-14/200198).

³ У новије време посвећује се пажња обуци будућих наставника српског као страног језика на факултетима у Републици Србији (в. Новаковић 2022).

истраживача за теоријске и практичне аспекте наставе и учења српског као страног језика. У складу с претходно наведеним, отвара се проблем, заправо потреба, сагледавања, преиспитивања и обједињавања досадашњих достигнућа лингводидактике српског као страног језика.

Предмет разматрања у овом раду јесте методички потенцијал научних чланака у четири конференцијска зборника Центра за српски као страни језик (Филолошког факултета) у Београду. Поменута дела чине корпус нашег истраживања, а значајна су по томе што обележавају више од једне деценије у развоју савремене методике наставе српског као страног језика. Сматрамо научно оправданим да се осветле достигнућа ових зборника, како би се након анализе дошло до синтетичког погледа односно до својеврсне парадигме савремене лингводидактике српског као страног језика.

Циљ овог рада јесте да се из методичке перспективе испитају и прикажу истраживачке теме и кључни научни резултати у публикацијама *Српски као страни језик у теорији и пракси I–IV* (2007–2020). Ако се узме у обзир да се лингводидактика одликује интердисциплинарним и вишеаспекатским сагледавањем и испитивањем наставе и учења језика, очекивано је да су преокупације аутора биле веома разнолике. Такође, очекује се да чланци у овим зборницима доносе сазнања којима се може унапредити методичка теорија и наставна пракса српског као страног језика.

2. Приступ проблему

Прелиминарна анализа корпуса показала је да се грађа нашег истраживања одликује изразитом тематском дисперзијом, будући да су се аутори бавили разноврсним питањима и проблемима везаним за наставу и учење српског као страног језика, при чему се разноврсност обрађених научних тема испољава на различите начине. Стога, потребно је да се пронађу одговарајући критеријуми према којима се у зборницима могу егзактно пратити научни резултати и сагледавати њихови методички потенцијали.

Ослањајући се на домаћу методичку литературу, издвојили смо чиниоце који одређују предметност методике као аутономне научне дисциплине (Николић и Межински 1984; Николић 1992; Кончаревић 1996; Илић 1998; Раичевић 2007; Јањић 2018), а који ће нам послужити као ослонац у анализи корпуса и у синтетичком уопштавању. Предметност методике чине: (1) циљеви и исходи наставе и учења, (2) садржаји наставе и учења, (3) организација и реализација наставног процеса у препаративној, оперативној и евалуативној фази (методe, приступи, технике), (4) наставна средства и извори знања, (5) учесници наставног процеса (ученик и наставник).

Треба узети у обзир да је прелиминарна анализа корпуса показала: (1) да један део чланака у зборницима јесу *ужеметодички* (у њима се

разматрају поједини фактори који чине предметност методике); (2) да аутори уже методичких радова најчешће испитују више методичких чинилаца у међусобној повезаности; (3) да се у осталим радовима настави и учењу српског као страног језика приступа с *ванматеријалног* аспекта (лингвистичког, културолошког, социolingвистичког); (4) да константу у свим зборницима представљају чланци посвећени статусу и перспективама српског као страног језика на факултетима у Србији и иностранству.⁴

Узели смо у обзир следеће параметре: (а) аспекте према којима су аутори спровели истраживања (методички, лингвистички, културолошки, социolingвистички); (б) методичке факторе којима су се бавили (циљеви и исходи, садржаји, наставни процес, средства, наставник, ученик).

Наведени параметри анализе и синтетичког уопштавања омогућавају условно разврставање грађе, које се не може спровести „без остатка”. Наиме, већина проучавалаца предмету истраживања приступа вишеаспекатски односно вишекритеријумски, при чему током времена долази до спецификација истраживачких тема у зборницима. Грађу смо разврставали настојећи да одредимо доминантну преокупацију аутора у конкретном чланку.

3. Резултати анализе

Корпус обухвата укупно 143 научна чланка. У новије време појачало се интересовање проучавалаца за српски као страни језик, што показује број радова у зборницима: 32 рада у *Зборнику I*; 34 рада у *Зборнику II*; 33 рада у *Зборнику III*; 44 рада у *Зборнику IV*.

Диференциране су различите методичке области: (а) српски као страни језик – постоји у сва четири зборника; (б) српски као нематерњи језик – јавља се у *Зборнику II* (2 рада), *Зборнику III* (1 рад), *Зборнику IV* (7 радова); (в) српски као завичајни језик – запажамо у *Зборнику IV* (4 рада);⁵ (г) српски као језик окружења и образовања – појављује се у *Зборнику IV* (1 рад); (д) српски као језик окружења за потребе рада – појављује се у *Зборнику IV* (2 рада).⁶

⁴ Чланци о српском као страном језику на факултетима представљају корпус засебног истраживања и захтевају додатни простор за разматрање. Овом приликом обухватамо чланке који имају директни методички потенцијал.

⁵ *Зборник II* садржи један чланак који се може индиректно повезати с методиком завичајне наставе. Посвећен је двојезичном (српско-енглеском) црквеном буквару (2002), намењеном деци српских исељеника у Европи, Америци и Канади.

⁶ Методика српског као нематерњег језика има вишедеценијску традицију (нпр. в. Палов 1966), док методика наставе српског као завичајног језика представља новоустановљену научну дисциплину (в. Јањић 2018). Најактуелнија интересовања научника и практичара, подстакнута потребама реалног образовног контекста, усмерена су на две области – српски као језик окружења и образовања, српски као језик окружења за потребе рада.

У наставку излагања представићемо истраживања у све четири публикације, пратећи методичке области и примењујући горе наведене параметре.

3.1 Зборник I (2007)

У публикацији из 2007. године заступљена је једино област српски као страни језик, а теме су осветљене првенствено с методичког, али и лингвистичког, културолошког и социолингвистичког аспеката.

(а) Методички аспект – проучаваоци су покренули бројна теоријска и практична питања, која се односе на скоро све методичке чиниоце.

(1) Садржаји – разматрају се проблеми одређивања лексичког и граматичког минимума, обрада неличних заменица и заменичких прилога, затим, обрада различитих форми представљања. Пажња се посвећује и садржајима из књижевности (на конкретним примерима).⁷

(2) Наставни процес – испитују се наставне методе и приступи, као и начини рада са одређеним групама полазника (рани адолесцентни узраст, говорници словенског језика аналитичког типа). У центру пажње истраживача су теорија и праксе превођења, затим, дедуктивни и индуктивни сазнајни пут, вредновање знања и организација испита српског језика за странце према критеријумима међународних организација.

(3) Средства – осветљавају се параметри структурно-садржинског обликовања уџбеника српског језика као страног, одлике и вредности тематског аудио речника, примена музике и де-ве-деа у програмираној настави, примена интернета (значајно је што се у овом зборнику отвара питање примене интрнета, а то ће бити проширено у *Зборнику II*).

(4) Ученик – испитује се персонални писани дискурс страних студената, уз опис њихових постигнућа у оквиру различитих компетенција (лингвистичка, социокултурна и дискурзивна компетенција).

(б) Лингвистички аспект – *Зборник I* садржи чисто лингвистичке радове у којима се не наводе методичке препоруке (наставнику се препушта да примену лингвистичких сазнања осмисли у складу с конкретним наставним контекстом). Један рад је посвећен српском књижевном језику старијих епоха, а други анафоричким и катафоричким заменичким односима у реченици. Лингвистичка достигнућа у чланку о предлошким значењима (на примеру предлога *у* и *на*) непосредније су повезана с потребама наставне праксе.

(в) Културолошки аспект – заступљен је у разматрању културно стереотипних појмова у српском језику, као и културолошки усмерене наставе за одређену етнолингвистичку групу полазника.

⁷ Књижевни текстови у настави страних језика имају различите функције – извор знања, средство, садржај (в. Ћолић 1993; Зобеница 2018). Проучаваоци српског као страног језика истраживали су све поменуте функције књижевног текста.

(г) Социолингвистички аспект – осветљавају се наставни проблеми и решења у вези с фрагментизацијом српскохрватског као полицентричног стандардног језика. Ова истраживачка тема бића заступљена и у следећа два зборника.

3.2 Зборник II (2011)

Већина чланака у публикацији из 2011. године посвећена је српском као страном језику, а први пут се појављује област методике наставе српског као нематерњег језика.

(а) Методички аспект – аутори се надовезују на теме из *Зборника I*, а отварају и нова теоријска и практична питања.

(1) Циљеви и исходи – ова тема јавља се у вези с ученичким постигнућима у оквиру вештине читања и разумевања прочитаног (разматрају се читалачке компетенције, као и начини њиховог подстицања).

(2) Наставни процес – представљен је теоријски концепт односа између граматичке и комуникативне компетенције на нивоима Б1 и Б2, уз навођење практичних импликација. Приказани су ефикасни приступи за одређене садржаје (лексика, фолклорна књижевност, ауторска књижевност), као и за одређене групе полазника (бугарски и пољски студенти). Описан је модел учења у тандему и телетандему. Говори се о наставном раду с полазницима млађег узаоста. Посебна пажња посвећена је настави на даљину (информатичко-програмска решења, конципирање и реализација онлајн курса).

(3) Средства – доминирају истраживања везана за употребу савремених технологија и електронских платформи за учење српског језика.

(4) Ученик – највише пажње посвећује се мотивацији страних студената за учење српског језика. Истражује се интерференција матерњег језика са српским (на примеру грчког језика као Л1 и српског као Л2).

(б) Лингвистички аспект – *Зборник II* одликује се повезивањем лингвистичких налаза с потребама наставне праксе. Представљен је теоријски концепт лексичке семантике (колокација), уз објашњења како се примењује у настави. Описани су функционални начини да се страницима презентују лексичке категорије, као и граматичке одлике српског језика (род именица и тип деклинације). Испитује се категорија рефлексивности (повратно и узајамно-повратно *се*) у настојању да се пронађе адекватан наставни приступ.

(в) Културолошки аспект – проширују се теме у вези с применом лингвокултуролошког приступа, посебно модела лингвокултуролошког поља (на примеру поља „породични и родбински односи”). Из културолошке перспективе сагледава се обрада говорних чинова (на примеру говорног чина молбе). Пажња се посвећује културолошком аспекту књижевности (у центру

пажње је дидактички коментар којим у настави треба пропратити књижевни текст).

(г) Социолингвистички аспект – наставља се осветљавање наставних проблема и адекватних решења у вези са српскохрватским као језиком полицентричне стандардизације (та тема отворена је у првом зборнику).

Зборник II обухвата два чланка о српском као нематерњем језику – један с методичким аспектом (уџбеници), а други са социолингвистичким аспектом (образовање етнолингвистичких мањина у Србији).

3.3 *Зборник III (2016)*

Као у претходном зборнику, већина чланака у публикацији из 2016. године посвећена је српском као страном језику, а јавља се и област методике наставе српског као нематерњег језика.

(а) Методички аспект – у односу на претходне две публикације, аутори *Зборника III* више пажње посветили су наставним средствима и ресурсима уопште, као и учесницима процеса наставе и учења.

(1) Циљеви и исходи – обухваћена су постигнућа студената у области академског вокабулара на матерњем и страном језику, као и преводилачке (рецептивне и продуктивне) компетенције.

(2) Садржаји – предочавају се достигнућа у настави акцента. Дају се детаљне смернице за обраду формалног писма.

(3) Наставни процес – говори се о методичким специфичностима лекторског часа. Осветљава се дистрибуција граматичких категорија на почетним нивоима. Разматра се примена језичких игара (на примеру компарације придева).

(4) Средства – пажња је посвећена потреби за академским речницима матерњег и страног језика, као и унапређивању лексикографског приступа глаголској флексији у штампаним и електронским речницима (сходно рецепцијским и продукцијским потребама страних корисника). Описано је како се одвија израда корпуса српског као страног језика и како ће се користити поменути ресурс. Овде се могу сврстати и радови о наставним средствима с високим културолошким и образовним потенцијалом, а то су филм и различити типови текстова (књижевни, хумористички, публицистички).

(3) Наставник – говори се о наставничким улогама.

(4) Ученик – највише пажње посвећено је тешкоћама у учењу. Описују се типови грешака према критеријуму садржаја (граматика) и интерференције с матерњим језиком полазника (италијански и руски студенти).

(б) Лингвистички аспект – *Зборник III* одликују настојања аутора да лингвистичке садржаје осветле из перспективе наставне реалности. Разматрају се следећа питања: ортоепија, ортографија, компарација придева,

модални глаголи и њихови перифразни еквиваленти, партикуле. У вези с лексиком грчког и латинског порекла отвара се тема језика струке (на примеру језика медицине).

(в) Културолошки аспект – разматрају се конкретни садржаји наставе и учења који имају културолошки потенцијал, посебно фразеологија. Осветљава се модел конфронтационог проучавања српске комуникационе културе у инословенској (руској) средини.

(г) Социолингвистички аспект – и у овом зборнику, као у претходна два, говори се фрагментизацији српскохрватског као полицентричног стандардног језика, уз сагледавање погодних наставних приступа поменутом феномену.

Зборник III садржи један чланак посвећен српском као нематерњем језику, а тема припада методичком аспект – реч је о ортографској компетенцији.

3.4 *Зборник IV (2020)*

Публикација из 2020. године представља својеврсну прекретницу на почетку треће деценије новог миленијума: (а) обухвата највише методичких области, од којих су три нове у нашој науци; (б) доноси највећи број чланака, уз најширу тематско-проблемску дисперзију у оствареним истраживањима.

Српски као страни језик испитиван је преваходно с методичког аспекта, али и лингвистичког и културолошког. Чланци који нису уже методички успостављају експлицитну корелацију с методиком.

(а) Методички аспект – појављују се нове теме (ванстандардни језички варијетети, иновативни дидактички концепти), као и раније обрађиване теме (настава на даљину, образовни софтвери, књижевност).

(1) Садржаји – истраживачи се интересују за разговорни језик и нестандардне идиоме, затим, методички потенцијал крилатица и књижевни текст као извор културолошких садржаја.

(2) Наставни процес – отвара се питање језика посредника при усвајању падежног система на почетном нивоу. Разматрају се дидактичке вредности електронског корпуса српског језика, као и задатака који подразумевају вербално закључивање. Говори се о моделу конверзионог усвајања српског језика и компетитивном моделу наставе, затим, о примени *Заједничкој европској референцијној оквира* у процени нивоа вештине говорења.

(3) Средства – у центру пажње су капацитети онлајн-медијума. Истраживачи се интересују за могућности интернетских курсева, као и за функционалност електронског интерактивног уџбеника.

(4) Наставник – говори се о улогама лектора.

(5) Ученик – испитују се језичке грешке (употреба падежних облика именица), затим, тешкоће у учењу српског језика (глаголски вид код италијанских полазника, колокације код пољских полазника).

(б) Лингвистички аспект – као у претходне две публикације, и у *Зборнику IV* кореспондирају лингвистички и дидактички приступ. Пажња је посвећена творби речи. Осветљавају се акценатске парадигме и алтернације, разматрају се напоредни везници и текстуални конектори. Показне заменице објашњавају се на основу семантичких, синтаксичких и прагматичких критеријума.

(в) Културолошки аспект – обухваћена су питања лингвокултуролошке компетенције, као и улоге популарне културе (на примеру популарне музике) у презентацији културне историје.

Српски као нематерњи језик заступљен је кроз теме с методичким аспектом, у оквиру којег се осветљавају: методе, приступи, наставни програм, наставничко промишљање сопствене праксе, граматички изузеци, ученичке ортографске грешке и речник као наставно средство.

Значајно је што се пажња посвећује српском као завичајном језику, а теме су обрађене с методичког и социолингвистичког аспекта. Аутори се баве следећим питањима: наставна контекстуализација као фактор унутрашње мотивације, употреба српског језика као наследног у српским и интеркултуралним породицама, *ко-конструкција* наратива код деце раног узраста, актуелно стање у основним школама на српском језику у Македонији.

Зборник IV актуелним чини истраживање српског као језика окружења и образовања. Иако постоји само један чланак из ове области, он је значајан из методичке и социолингвистичке перспективе, а говори о интеграцији деце избеглица у школски систем Републике Србије.

Исто тако, ову публикацију актуелном чини отварање питања српског као језика окружења за потребе рада. Нема много радова из ове области, међутим, они су значајани са методичког и социолингвистичког аспекта.

4. Закључак

Конференцијски зборници *Српски као страни језик у теорији и пракси I–IV* (2007, 2011, 2016, 2020) Центра за српски као страни језик у Београду сведоче да се методика наставе српског као страног језика развија у корак са актуелним научним парадигмама лингводидактике у свету. Аутори чланака покренули су бројна питања којима су обухватили све чиниоце у оквиру предметности методике: (1) циљеви и исходи наставе и учења (таксономија циљева, постигнућа ученика односно компетенције); (2) садржаји наставе и учења (посматрани с дидактичког, лингвистичког и културолошког аспекта); (3) припремање и реализација класичне и онлајн наставе (методе и приступи, активности наставника и ученика, организација наставе на даљину); (4) наставна средства и извори знања (штампани и електронски уџбеници и речници, електронске платформе, корпуси ученичких радова, корпуси

српског језика); (5) ученик (мотивација, ставови, тешкоће у учењу); (6) наставник (улоге, стратегије).

Зборници *Српски као страни језик у теорији и пракси I–IV* представљају својеврсну „отворену целину”, која преноси лингводидактичке теоријско-методолошке концепте заступљене у свету, као и сазнања и искуства стечена у наставној пракси српског као страног језика. Научна достигнућа у овим публикацијама имају вишеструки методички потенцијал:

(1) за методичку теорију наставе и учења српског као страног језика, у вези са свим елементима предметности методике;

(2) лекторима и наставницима директно или индиректно пружају методичке препоруке за различите фазе наставног процеса (препаративна, оперативна, евалуативна), као и за креирање дидактичких средстава, при чему се узима у обзир и настава у учионици и настава на даљину (самим тим, и дидактичка средства у традиционалним и новим медијима);

(3) представљају научну литературу за обуку младих стручњака србистике (који стичу компетенције за наставни рад са страним полазницима, али и за истраживања у области лингводидактике српског као страног језика);

(4) пружају инспиративне подстицаје за даља научна истраживања у области методичке теорије и наставне праксе српског као страног језика, чиме ће бити надограђени и унапређени постојећи научни резултати.

Значајно је што се у овим публикацијама појављују различите методичке области које се баве српским језиком: (1) као страним, (2) као нематерњим, (3) као завичајним, (4) као језиком окружења и образовања, (5) као језиком окружења за потребе рада. Тиме је омогућено да се отварају разноврснија научна питања, као и да се специјализују наставна средства и наставничке компетенције.

Извори

Зборник I: *Српски као страни језик у теорији и пракси*. М. Дешић (ур.), Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2007.

Зборник II: *Српски као страни језик у теорији и пракси II*. В. Крајишник (ур.), Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2011.

Зборник III: *Српски као страни језик у теорији и пракси III*. В. Крајишник (ур.), Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2016.

Зборник IV: *Српски као сѝрани језик у ѝеорији и ѝракси IV*. В. Крајишник (ур.), Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2020.

Литература

- Ђолић, С. (1993). *Књижевни ѝексѝ у учењу сѝраних језика*. Београд: Универзитет уметности.
- Илић, П. (1998). *Српски језик и књижевносѝ у насѝавној и ѝеорији и ѝракси: методика насѝаве*. Нови Сад: Змај.
- Јањић, М. (2018). *Методика насѝаве српској као завичајној језика*. Ниш: Академска српска асоцијација.
- Кончаревић, К. (1996). *Насѝава сѝраној језика на филолошким факултѝетима*. Београд: Филолошки факултет.
- Крајишник, В. (1992–1993). Библиографија југословенских радова о српскохрватском језику као страном (1960–1990). *Живи језици*, XXXIV–XXXV/1–4, 184–203.
- Nikolić, V. i M. Mežinski (1984). *Metodika nastave ruskog jezika I deo. Praktikum II deo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Николић, М. (1992). *Методика насѝаве српској језика и књижевносѝи*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Николић, М. (2020). Библиографија српског као страног језика (1991–2018). У: В. Крајишник (ур.), *Српски као сѝрани језик у ѝеорији и ѝракси IV*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 593–626.
- Новаковић, А. (2022): *Анализа студијских програма Српски као сѝрани језик на филолошким и филозофским факултетима у Републици Србији. Методички видици*, 13, 13–39.
- Палов, М. (1966). *Насѝава српскохрватској језика у основним школама на језицима народносѝи*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Раичевић, В. (2007). *Оѝишѝа методика насѝаве словенских језика у унословенској средини*. Београд: Завод за уџбенике.
- Zobenica, N. (2018). *Didaktika nemačke književnosti kao strane*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Milka Nikolić

**METHODOLOGICAL POTENTIAL OF SCIENTIFIC (CONFERENCE)
PROCEEDINGS *SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN THEORY
AND PRACTICE I-IV (2007–2020)***

Summary

The methodology of teaching Serbian as a foreign language has a decades-long tradition, as evidenced by textbooks, manuals and scientific works (published in Serbia and other countries). The four collections of the Center for Serbian as a Foreign Language in Belgrade – which make up the corpus of our research – have marked more than a decade in the development of the methodology of teaching Serbian as a foreign language. Therefore, we consider it scientifically justified to consider their achievements. The aim of this paper is to examine, highlight and present the most important methodological issues that the authors dealt with, as well as the most important methodological recommendations to which the authors came from. This consideration shows what are the key methodological potentials of our corpus, and thus the contribution of the considered collections to the modern methodology of teaching Serbian as a foreign language. Indirectly, our corpus brings certain insights into the contemporary methodology of teaching Serbian as a foreign language, especially with regard to research topics that were current in the previous fifteen years.

Key words: Serbian as a foreign language, methodological potential, teaching and learning, teaching content, teaching organization, teaching aids.